

СТРАТЕГІЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ В ПРОФЕСІЙНІЙ АНГЛОМОВНІЙ КОМУНІКАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ МОРСЬКОЇ ГАЛУЗІ

STRATEGIC COMPETENCE IN PROFESSIONAL ENGLISH LANGUAGE COMMUNICATION OF FUTURE SPECIALISTS OF MARITIME INDUSTRY

У статті розглядається питання стратегічної компетенції як об'єкта вивчення в дослідженнях з теорії засвоєння мови, лінгвістичних, психолінгвістичних, соціолінгвістичних працях зарубіжних і вітчизняних учених, а також у спеціальній літературі з методики викладання мов. Мета дослідження зводиться до розробки ефективних методичних підходів та рекомендацій для формування стратегічної компетенції у курсантів/ студентів морських закладів вищої освіти. Стратегічна компетенція розглядається як базовий компонент іншомовної професійно-спрямованої комунікативної компетентності курсантів/ студентів в рамках вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням. Визначення стратегічної компетенції базується на знанні про здатність здобувачів вищої освіти до засвоєння нерідної мови та про вміння використання стратегій мовленнєвої поведінки, сформованої в процесі навчання.

Зокрема, акцентується увага на важливості стратегічних навичок для подолання комунікативних бар'єрів, адаптації до нових комунікативних ситуацій та оптимізації процесу передачі інформації. Проаналізовано основні методи й підходи до формування стратегічної компетенції у процесі професійного навчання, а також запропоновано рекомендації для подальшого розвитку цього аспекту в освітніх програмах. З'ясовано, що від ступеня сформованості стратегічної компетенції як уміння залежить оцінка рівня комунікативної компетентності того, хто вивчає мову. Доведено, що стратегічні компетенції зміцнюють незалежність, що дає курсантам/ студентам можливість контекстуалізувати прийняття рішень, орієнтуючись у різних особливостях ситуації, в якій вони опинилися. Авторка наголошує на необхідності інтеграції стратегічної компетенції у загальну систему навчання професійної іншомовної комунікативної компетентності для підвищення конкурентоспроможності фахівців морської галузі на міжнародному ринку праці.

Ключові слова: стратегічна компетенція, іншомовна комунікативна компетентність, професійна англомовна комунікація, методи

навчання, фахівці морської галузі, тренувальні вправи.

The article concerns the issue of strategic competence as an object of study in the research on the theory of language acquisition, linguistic, psycholinguistic, sociolinguistic works of foreign and Ukrainian scholars, as well as in the special literature on language teaching methods. The purpose of the study is to develop effective methodological approaches and recommendations for the development of strategic competence of students of the Maritime higher educational institutions. Strategic competence is considered as a basic component of the foreign language professional communicative competence of a second language learner. The definition of strategic competence is based on knowledge about the ability of a second language learner to master a non-native language and the ability to use strategies of speech behavior formed in the learning process. In particular, the article emphasizes the importance of strategic skills for overcoming communication barriers, adapting to new communication situations and optimizing the process of information transfer. The main methods and approaches to the formation of strategic competence in the process of professional training are analyzed, and recommendations for further development of this aspect in educational programs are proposed. It has been found that the assessment of the level of communicative competence of a language learner depends on the degree of formation of strategic competence as a skill. It is proved that strategic competencies strengthen independence, which gives future marine specialist, marine officers, managers and port representatives the opportunity to contextualize decision-making, being guided by various features of the situation in which they find themselves. The author emphasizes the need to integrate strategic competence into the general system of teaching professional foreign language communicative competence to increase the competitiveness of future marine specialists in the international labor market. **Key words:** strategic competence, foreign language communicative competence, professional English language communication, teaching methods, future marine specialists, training exercises.

УДК 378.147

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/81.2.25>

Тимофєєва О.Я.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри гуманітарних
дисциплін
Дунайського інституту
Національного університету
«Одеська морська академія»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Нові тенденції у визначенні ролі та характеру розвитку системи вищої освіти, зокрема й філологічної, несуть в собі глобальний характер і збігаються в усьому світовому співтоваристві. Перспективний розвиток освіти пов'язаний не лише із впровадженням інноваційних підходів до змісту та організації освіти та освітніх технологій, а також з підвищенням рівня професійної компетенції. У її системі особливе місце займає комунікативна компетентність.

Міжнародна морська галузь та сучасний ринок праці висуває до випускників закладів вищої освіти особливі вимоги, що диктує необхідність

вироблення нових або оновлення вже існуючих підходів до навчання майбутніх фахівців морської галузі. Англійська мова є невід'ємною частиною професійної компетентності фахівців. При цьому, важливу роль у професійно-орієнтованому навчанні англійської мови за професійним спрямуванням, а саме морської англійської, відіграють когнітивно-комунікативні вміння та стратегічна компетенція. Когнітивний характер зазначених рецептивних умінь зумовлений необхідністю здійснення розумових дій, спрямованих на подолання як лексико-граматичних, так і лінгвокраїнознавчих, а також стилістичних труднощів; в свою чергу

стратегічна компетентність – це якісна характеристика курсанта/студента, зокрема відображення його оціночно-змістовних орієнтацій, знань, умінь, навичок, здібностей, досвіду.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

На важливості вказаного симбіозу зазначають у своїх наукових розвідках такі вчені як Іванчук Г., яка детально аналізує комунікативну компетентність в розрізі професійних навичок кваліфікованого спеціаліста [1]. Власне природі стратегічної компетентності присвячена робота Литньова Т., Білошицька Т., де наводяться ключові її характеристики та способи розвитку в рамках шкільної освіти [2]. Романов Л. виділяє та окремо розвиває авторську позицію стосовно результативності застосування саме веб-квестів для розвитку стратегічної компетентності [5]; аналогічну позицію, проте з точки зору характеристики рольових ігор, підтримує Ясногурська Л. [7]. Стосовно стратегічної компетенції, її структури в системі іншомовної професійної компетентності, особливостей за умов праці в міжнародних, мультикультурних екіпажах та колективах, де мовою професійної діяльності є англійська, не існує достатньої кількості наукових розвідок, що і становить невирішену раніше частину загальної проблеми.

Мета статті є розробка ефективних методичних підходів та рекомендацій для формування стратегічної компетенції у курсантів/студентів морських закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Необхідність формування стратегічного навичу іншомовної професійної комунікативної компетенції зумовлена вимогами міжнародної морської галузі, де англійська мова має статус робочої мови. Полікультурна особистість представника фахівця морської галузі, офіцерів флоту, моряків, менеджерів та логістів, дозволяє адаптуватися до міжкультурного професійного та академічного обміну у сучасному світі. Питання розвитку іншомовної комунікативної компетенції у студентів технічних спеціальностей, до яких відносимо морську вищу освіту, з точки зору педагогіки та викладацької діяльності, являють складний набір практичних задач, які підлягають вирішенню для досягнення бажаного результату за умов обмеженості часу. Іншомовна комунікативна компетентність розуміється як комплекс знань, умінь та навичок, спільно із досвідом їх теоретико-практичного застосування, що дають змогу майбутньому фахівцю продуктивно та результативно застосовувати іноземну мову для здійснення професійної діяльності [1, с. 272]. Зазначена думка доповнюється позицією інших авторів щодо можливості розглядати іншомовну комунікативну компетентність як багаторівневу інтегральну особистісну якість; систему складників, до якої відноситься мотивація, креативність, пізнавальні здібності, когнітивна активність, готовність до іншомовного спілкування

[4; 6, с. 83-84]. Як бачимо, пропорційно до когнітивних у вказаних характеристиках фігурують емоційно-вольові та психологічні компоненти. Слід зазначити, що повноцінне опанування іноземної мови вимагає в першу чергу активізації прагнення до самоосвіти.

Варто також наголосити на співвідношенні професійної та комунікативної компетентності. Безперечно, остання являє собою складову частину професійної, проте її змістове наповнення охоплює такі різновиди як:

- лінгвістична (розуміння системи функціонування іноземної мови, яка вивчається, а також правил оформлення та оперування набутими навичками);
- тематична (оволодіння екстралінгвістичним матеріалом);
- прагматична (розвинуті навички зв'язного мовлення);
- соціокультурна (повноцінне розуміння контексту);
- компенсаторна (здатність досягати із співрозмовником (-ами) взаєморозуміння);
- навчальна (вміння належним чином застосовувати словник, довідкову літературу, освітні ресурси в мережі Інтернет для забезпечення адекватного засвоєння мови);
- комунікативна (можливість вступати у діалог/полілог без створення напруги) [8; 9, с. 233].

В свою чергу, професійна компетентність – це результат засвоєння базових навичок, необхідних для реалізації трудового потенціалу та виконання діяльності стосовно певного кола предметів і процесів. Домінуючою метою вивчення іноземної мови визнається розвиток міжкультурної комунікативної компетенції та вміння користуватися іноземною мовою як засобом спілкування в галузі майбутньої професійної діяльності. Вивчення різних моделей компонентного складу комунікативних компетенцій показало, що в концепції багатьох авторів присутня стратегічна компетенція, яка аналізується дослідниками як значуща складова іншомовної комунікативної компетенції [2]. Стратегічна компетенція – це професійне новоутворення, що презентує здатність особистості внаслідок набутих знань і умінь застосовувати адекватний репертуар стратегій для гранично результативного досягнення комунікативної мети.

З психолінгвістичної точки зору стратегії – це вербальні плани, використовувані для запобігання зриву спілкування. Іншими словами, для досягнення мети спілкування мовець має підготувати те, що сказати, виявивши в мовленні аспекти, які можуть створити труднощі для розуміння повідомлення слухачем [3]. Наприклад, одна сторона може вирішити не обговорювати певні теми, які він або вона не може добре пояснити, або використати інше слово для заміни незнайомої лексики.

Інтерактивна перспектива розглядає стратегії як спільні спроби виправити збоїв під час спілкування. Той, хто говорить, може попросити допомоги в пошуку правильного терміну для об'єкта, описуючи його або використовуючи інші подібні терміни. У той час як перша точка зору розглядає стратегії як плани щодо запобігання зриву комунікації, вказана позиція вивчає стратегії як способи виправити зрив комунікації, якщо він стався під час комунікативної події та за допомогою співрозмовника.

Стратегічна компетенція «працює» на всіх рівнях, допомагаючи компенсувати прогалини в кодї мови користувача на нижчому рівні, сприяючи правильному вибору мовних засобів для здійснення комунікативних завдань на другому, тезаурусному, і, надаючи допомогу у формуванні професійного кодексу поведінки на третьому, мотиваційному рівні. Застосування стратегій розглядається практиками як спосіб адаптації до різних видів комунікативної діяльності таких принципів: планування, виконання, контроль і корегування. У теоретичному осмисленні проблеми дослідження очевидні два аспекти:

- 1) дослідження стратегічної компетенції;
- 2) процесу її формування у студентів.

Відповідно, узагальнена теоретична модель творення стратегічної компетенції студентів, представлена структурними та функціональними складовими: когнітивний, мотиваційний, інтерактивно-діяльнісний структурні компоненти.

Когнітивний компонент асоціюється із сукупністю науково-теоретичних знань, а в контексті нашого дослідження – знань про комунікативну компетенцію загалом і ролі стратегічної компетенції як її системоутворюючої складової. Мотиваційний компонент дає змогу аргументувати систему мотиваційно-ціннісних та емоційно-вольових відносин до світу, діяльності, до людей, до самого себе, до своїх здібностей, їхнього розвитку. Сутність інтерактивно-діялісного компонента полягає, з одного боку, в інтерактивній, тобто безпосередній взаємодії суб'єктів освітнього процесу, узгодженні їхніх дій, співпраці, взаєморозумінні, а з іншого – у процесі такої взаємодії і відбувається реалізація студентами набутих знань на практиці та вироблення в них відповідних умінь і навичок. Функціонування структурних компонентів – когнітивного, мотиваційного та інтерактивно-діялісного – забезпечується групою функціональних компонентів, сприятливе поєднання яких сприятиме досягненню професійного зростання особистості курсанта/студента.

Для розвитку навичок спілкування іноземною мовою поза рамками мовної комунікації недостатньо заповнити навчальний блок умовними комунікативними вправами, що розв'язують комунікативні цілі та завдання. Має бути присутня можливість мислити, говорити іноземною мовою про

потенційні рішення проблем, спираючись на наявний лексичний запас, про отриману інформацію, аналізувати її, акцентуючи свою увагу на змісті висловлювання. Мова при цьому виступає у своїй прямій функції – продукування (відтворення) наявних понять та формування суб'єктивних смислів. Реалізація навичок спілкування є основним завданням під час навчання та розвитку вмінь комунікації. Тому для досягнення цього результату необхідне створення близьких до реального життя ситуацій, у яких могло б здійснюватися вербальне співробітництво, взаємодія між співрозмовниками. Під час тренування даного навичку, відтворення на навчальних заняттях запропонованих ситуацій дасть змогу деталізувати мовленнєву поведінку курсантів, скласти контекст повідомлень і передати їх вербально.

Окреслюючи шляхи формування стратегічної іншомовної комунікативної компетентності студентів морських закладів вищої освіти, маємо відштовхуватися від освітніх трендів ХХІ ст. Так, значна кількість освітян у свої викладацькій практиці намагаються мінімізувати такі фронтальні процедури передачі інформації, як читання лекцій, оскільки притримуються позиції стосовно високого ризику втратити інтерес учасників. Разом з тим, в окремих випадках ми маємо справу із спеціальностями, де лекція – це ключовий і безальтернативний спосіб донесення матеріалу, однак у більшості випадків, якщо ми прагнемо до того, щоб залучити учасників до освітнього процесу й отримати конкретні результати, такі формати необхідно трансформувати у активні лекції, лекції – дискусії, що підвищить рівень ефективності навчального процесу.

Стосовно іноземної мови за професійним спрямуванням, в нашому дослідженні морська англійська, наприклад із альтернатив, які пропонуємо для засвоєння окремих розділів граматики (вивчення правил побудови речень в англійській мові, *dynamic and stative verbs*, конструкція *future continuous*, тощо) – запис викладачем подкасту, що дозволить курсантам послухати його у зручний для себе час та стане більш результативним, аніж розповідь в аудиторному форматі. Натомість на занятті важливо обговорити те, що курсанти почули в подкасті, прочитали в посібнику чи виконали в межах практичної роботи та зупинитися на питаннях, які виникають. Безумовно, синхронні заходи потребують доволі ретельного планування, обумовлюють частішу зміну активностей і велику кількість інтерактивних елементів.

З цією метою, для розвитку стратегічної компетентності пропонуємо залучати такі освітні платформи як TED Talks, де спікери із різних країн світу (що значно розширить фонетичний кейс) презентують інноваційні проекти та ідеї, варті уваги молоді. Лекцію для перегляду можна підібрати як відштовхуючись від вподобань стосовно спікера,

так і зважаючи на галузь наукових інтересів. Крім того, кожна презентація супроводжується англійськими субтитрами, що забезпечує візуальну підтримку та полегшує розуміння незнайомих слів і виразів. Досить якісний матеріал зібраний в україномовній та англійській версії українського освітнього ресурсу Edera (значна кількість яких – безкоштовна), модернізованому Open edX, американському Coursera, Khan Academy. При цьому, важливим блоком кожного із занять залишаються Q&A-сесії, необхідні як для розвитку комунікативних навичок, так і стратегічної компетенції.

Наступний аспект – це підтримка та супровід студентів. Турбота про студентів – важливий чинник, котрий доцільно реалізовувати так, щоб підтримка та додаткові активності виникали саме тоді, коли вони потрібні студентам. Часто викладачі практикують із студентами один із методів активності – веб-квест. Йдеться про проблемне завдання з елементами рольової гри, для виконання якого використовуються інформаційні ресурси мережі Інтернет. Він спрямований на розвиток в освітніх навичок аналітичного та творчого мислення; викладач, котрий створює веб-квест, повинен мати високий рівень предметної, методичної та інформаційно-комунікаційної компетентності [5].

Електронне портфоліо – ще одна інформаційна технологія, яка застосовується для формування стратегічної компетентності. Зокрема, пропонується створити так званий цифровий архів, щоб фіксувати етапи набуття власного досвіду, відслідковування прогресу, аналізу досягнень і саморефлексії. Даного роду технологія підтримує автономію та самооцінку учнів, акцентує увагу на процесі навчання, а не лише на його результатах, полегшує постановку навчальних цілей, моніторинг прогресу та розвиток навичок самооцінки. Заповнюючи е-портфоліо, студенти розвивають свою самооцінку та самоконтроль.

Творчі, рольові ігри, є одним із способів навчання стратегічної компетентності в розрізі іноземних мов. Такі поняття, як рольова гра, симуляція, драма, часто використовуються взаємозамінно, але насправді вони мають різні значення. Різниця між рольовими іграми та симуляціями полягає в автентичності ролей, які виконують студенти. При симулюванні студенти грають свою природну роль, іншими словами, роль, в яку вони грають у реальному житті (наприклад, роль сюрвейера або інспектора). У рольовій грі, навпаки, студенти переймають на себе образ, який їм не характерний у реальному житті. Рольову гру можна позиціонувати як один із компонентів або елемент симуляції [7, с. 227]. До прикладу, курсантам варто запропонувати гру на тему: «PSC Inspection», «Cargo handling operation failures».

Високу результативність показує такий вид практичної роботи як тематичне дослідження

(проект), яке в свою чергу передбачає збір інформації відповідно до запропонованої теми. Кожен учасник знайомиться зі списком запитань і завдань, де важливо слідувати колу суб'єктивних інтересів кожного освітянина. Проект передбачає завдання, яке оголошується, як правило, наприкінці вивчення певної теми. Його виконання в першу чергу дає змогу відчувати, що англійська мова – це далеко не мета навчання, а засіб спілкування та виконання професійних обов'язків в майбутньому. У процесі підготовки, створення і представлення проекту, моделюється реальна ситуація: курсанти складають графіки, пишуть статті та рекламні оголошення, пишуть листи-замовлення, листи-меморандуми, тощо. За тим, слідує їх презентація у формі проведення одноденної конференції, організації перебування в готелі, підготовки і проведення інспекції. При цьому, ми використовуємо такі види проектів, як:

- екскурсійні (excursion) – студенти направляються на підприємства з метою з'ясування, яким чином відбувається організація роботи за одним з управлінських процесів, потім роблять презентацію англійською мовою;

- оповідальні (story) – курсанти розповідають про різні випадки життя, пов'язані з їхнім практичним досвідом роботи, описують проблемні ситуації, які виникали в рейсі, просять поради та рекомендацій на основі досвіду інших курсантів.

Досить цікавим є такий вид інтерактивної роботи, як «Акваріум», за якого 2-3 курсанта розігрують якусь ситуацію за заданою професійною темою, а решта спостерігає збоку; за тим, останні оцінюють поведінку учасників, їхнє вирішення проблеми або пропонують власне вирішення ситуації. Насамкінець, вважаємо за необхідне відмітити потребу в організації розмовних клубів або парних занять, де курсанти зможуть практикувати англійську мову в неформальній обстановці, тобто розвивати соціально-побутову англійську. Особливо результативним це є у тому випадку, коли мова йде про загально університетські групи, адже до розмовних клубів долучаються студенти із різним рівнем володіння мовою. Відповідно, для кожного із учасника така комунікація – в першу чергу вихід із зони комфорту, через різні формати комунікації: дискусії (відкрите обговорення на задану тему з акцентом на вираження власної думки та аргументацію); круглі столи (обговорення актуальних тем у форматі, де кожен студент має можливість висловитися); дебати (проведення активного обговорення із залученням максимальної кількості представників на спірні теми, що дозволяє розвивати навички аргументації та контраргументації).

Висновки. Сформувати стратегічну компетенцію в англійській мові, в нашому розумінні, означає заповнити бази даних мовної та екстралінгвістичної компетенцій лексико-граматичним

і соціокультурологічним змістом та прагматичними знаннями, необхідними для участі та ведення комунікації; озброїти прийомами і способами оперування здобутими знаннями, тобто сформувати вміння використовувати отримані знання з метою продуктивного, творчого застосування їх у мінливих умовах, що змінюються, а також розширення можливості самостійного набуття нових знань. Від ступеня сформованості стратегічної компетенції як уміння залежить оцінка рівня комунікативної компетенції того, хто вивчає мову. Стратегічні компетенції зміцнюють незалежність, що дає студентам можливість контекстуалізувати прийняття рішень, орієнтуючись у різних особливостях ситуації, в якій вони опинилися.

Серед рекомендацій щодо способів розвитку стратегічної компетентності в рамках опанування англійської мови виділяємо можливість подання окремого матеріалу у вигляді подкастів (альтернатива лекціям чи онлайн заняттям); активне використання англійських освітніх платформ; проведення веб-квестів, рольових ігор, створення електронного портфоліо. Особливу результативність відмічаємо у випадку відвідування курсантами розмовних клубів (в рамках університету чи альтернативних заходів) та самоосвіта. Викладач, який прагне забезпечити ефективність заняття, досягає своєї мети тільки в тому разі, якщо він уміло використовує. Застосування інтерактивних методів на заняттях з англійської мови дає змогу готувати фахівців з добре сформованими компетенціями, готових активно інтегруватися в міжнародний морський простір, знаходити спільну мову з представниками різних країн.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Іванчук Г. Іншомовна комунікативна компетентність як складова професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. Вип. № 4 (58). 2016. С. 267–274.
2. Литньова Т., Білошицька Т. Стратегічна компетентність у складі цілей сучасної шкільної іншомовної освіти. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 60, Т. 2, 2023. С. 291–297.
3. Мирошниченко М.І. Психологія ділового спілкування : конспект лекцій. Одеса : Одеський державний екологічний університет, 2020. 130 с.
4. Ніколаєва С.Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. *Іноземні мови*. 2010. № 1. С. 11–17.
5. Романов Л. Застосування веб-квестів у професійно-технічних навчальних закладах. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Серія: Професійна педагогіка*. Київ, 2015. Вип. 10. С. 97–103.
6. Чорна В. М. Особливості іншомовної комунікативної компетентності в удосконаленні фахової діяльності вчителя іноземної мови. *Імідж сучасного педагога*. Вип. 5 (200), 2021. С. 81–84. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5\(200\)-81-84](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2021-5(200)-81-84)
7. Ясногурська Л. Рольові ігри освітніх технологій у навчанні іноземних мов. *Іноватика у вихованні*. Випуск 13. Том 2. 2021. С. 223–231.
8. Celce-Murcia M. Rethinking the Role of Communicative Competence in Language Teaching. *Intercultural Language Use and Language Learning*. 2017. № 9. С. 41–57.
9. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area. URL: https://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf